

SOKFÉLE.

4 8. Szám. Béts. Januárius 11 - dikén. 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

Januárius.

8. Jan. — 1814. Cattaró Vára meg adja magát Hoste Ángol Kapitánynak, másnap el foglalják seregeink. — 1815. Londonban olly nagy köd volt, hogy az úttzán egy ki tanúlt Tolvaj egy kereskedő kezéből az arany szelentzét ki kapta, a' nélkül, hogy a' meg lopatott, egyebet láthatott volna, mint a' tolvaj kezét, ezt is tsak úgy mintha egy felhőből nyújtódott volna. — 1817 ismét ollyan köd volt, hogy delig gyertyát kellett égetni minden házban. — 1829 † Dobrovoszky József tudós hazánkfia exjesuita. Szül. 1754. Jermetben (gyarmath?) szerzetének el törlése után a' Sláv nemzet történetével és nyelvével foglalatосkodott. Utolsó munkája Tót Grammatica.

9. Jan. — 1356. IV Károly Tsászár nyilvánossá teszi a' Nürmbergi ország gyűlésén az arany bullának első 23 tikkelyeit; a' választás jussa kizárólag a' 7. Választó Fejedelmeknek adatik. Frankfurtban tartassék a' választás, Aachenben a' koronázás, 's Nürnbergben minden új Király első gyűlése.

10. Jan. — 1806. A' Frantziák Bétset el hagyták. Köz öröm. — II Muhmed Török Tsászár parantsa, hogy minden Katholicusok Galatából, 's Pérából (külső város) ki üzetessenek, 's ennek következésében 26-dikán Juniusig 16,000 — en hagyták el a' fő várost.

Észrevételek.

A' Pesti Társalkodó 87 - dikén számában egy utazási napkönyv - töredékben, a' honni falusi iskolák állapotjokról van szó; — a' 96 - dik sz. a. ugyan ez a' tárgy fordul elő más szempontból tekintve. — Semmi kifogásim nintsenek az ott előadattak ellen, tsak azon észrevételimet kívánom közleni hazánkfiaival, mellyek azoknak olvasások közben támadtak bennem, hogy így több oldalról világittatván meg a' tárgyt, annál tisztábban láttassék.

Toldalék a' M. Kurírhoz.

S. F. tapasztalása' szomorú résziben én is osztom, 's azt adom még hozzá, hogy alsó, 's felső iskoláink nem tzélarányos elrendeltetések miatt, nem tsak a' falusi iskolákba járó tiz esztendőös gyermekek olvasnak rosszúl, hanem valóban számos felnött ifjakra, sőt doctorizált 's censurált emberekre találni, kik értelmesen 's a' hangnak kellemes változtatásával olvasni nem tudnak. — Távol legyen tőlem, sertő szemrehányást tenni ezen hazámfiainak, 's ezt annyival kevésbé is teszem, mivel távol vagyok azon önnhittségtől, hogy magamat avvagy tsak e' tekintetben is minden fogyatkozástól mentnek tartanám. — Nem is tsuda ha általjában véve még tsak jól olvasni sem tudunk, mert gyermek korunkban rosszúl szokván, ez a' hibánk fel nő velünk, 's később a' sok deák quae maribus-tól rá nem érünk tsak ezen hibából is kivergődni. — Bár milly kitsinységnek lássék is valami, okosan kell azt tanulni. — Ezeket azért mondtam, hogy ez által is még inkább szembe tűnjék, melly igen szükségesek a' *gyökeres javítások az olyan iskolákban*, mellyekben még tsak jól-olvasni sem tanulóuk meg, a' szó tökéletesebb értelmében.

Egy vélekedésen vagyok S. F. el a' magyar tanításnak úgy törvényé-tétele iránt, hogy t. i. egyéb nyelvű, nem tsak normális, de semmi féle alsóbb iskolát meg nem szenvednénk, sőt a' tudományok' tanításokra általjában ennek be hozattatását kívánnám, 's azt óhajtom, hogy a' deák nyelvet tsak tudományosan, classice tanúlnók, mint az Angolok, Frantziák, 's az újabb időkben a' németek is mind inkább teszik. Ennek az a' haszna is lenne, hogy egy törvény által, többnek hozásától meg menekednénk; pedig ez is érne valamit. Például: akkor mindjárt nem lenne egy olly törvényre szükség, hogy 3 esztendő múlva, tsak az

lehesse ügyvéd, vagy léphessen hivatalba, tzhébe, ki magyarul tud; hanem azon gyermekek, kik teszem az 1834-ben be állandó iskolai esztendőben magyarul kezdenének a' falusi vagy kissebb városi alsó iskolákban tanulni, 's feljebb menvén, az úgy nevezett Gymnasiumokban is azon nyelven folytatnák tanulásokat, 's a' Pesti Universitásban több akadémiákban, lyceumokban, collegiumokban azon is végeznék - el, — talán 1845—47ig — iskolai pályájokat: Censúráikat is magyar nyelvünkön adnák, hivataljokat is azon folytatnák, tzhé privilégiumi tikkelyeit is (ha ugyan még akkor is fognak lenni) minden külömbiség nélkül azon ki - adattatni, fognák kérni.

Még az a' haszna is lenne, hogy minden lelkesedés mellett, mellyel fogadják, kivált magyar ajkú megyeink nemzeti nyelvünk terjedését, nem hallanók panasképpen, ha mint ritkán is, mint most itt ott azt, milly erősen sürgetik a' magyar nyelvet földieink, 's mint mennek túl a' renden, 's a' t. 'S azt kissebb nagyobb ki fakadásokkal, néha méltatlanságokkal módosítva elő adattni nem tapasztalnók; a' miben talán lehet is egy kis igazság. Való ugyan, hogy vajmi igazságos kivánsága nemzetünknek, hogy a' ki hazánk jótéteményivel él: betsülje - meg azt leg alább avval, hogy a' melly nemzet' nevét viseli, annak nyelvét tanulja is meg; de viszont az okosság javolja, hogy eddig nem magyar ajkú földeinknek a' fáradságot könnyítsük, 's ha ők képesek a' munkát magokra vállalni; 's iparkodnak nyelvünket mégtanulni: mi magyar ajkúak ha nekik nem, leg alább gyermekeiknek állítsunk fel intézeteket, mellyekben könnyebben még tanulhasák nyelvünket, mint eddig — mellyre valljuk meg ez előtt olly kevés ösztönök 's okok vólt. — Az én útam egy kevésbé hosszabban tart, de talán biztosabb kö-

vetkezésekkel ketsegtet, mint a' 3 esztendő's határ idő — melly mahóinap itt lesz, 's alig ha tellyesedésbe mehet. — Adják az egek, hogy roszzs Próféta legyek!

A' miket M. I. a' 96 d. sz. a. mond valóban keserű igazságok, 's szomorú, hogy így van. Hanem itt is hátor vagyok azon meg jegyzést tenni, hogy valamint gyerköztéink, ifjaink 's gyakran meg lett embereink nem tsupán magok az okai, ha jól - olvasni sem tudnak, úgy nem tsak falusi tanítóink' hibájik, ha jól tanítani nem tudnak. — Mert hol van hazánkban falusi tanítókat, úgy nevezett oskolamestereket nevelő Intézet? Tudtomra leg alább széles magyar országban egy sints, mellyről azt mondhatnám, hogy a' tzélnak megfelel. — Ez okból meg vallom, sajuálom is hogy M. I. szabadabban ereszté - meg gondolatit, 's erősebb kifejezésekkel festé az igazságot, mint az a' kérdésben lévő osztálynak jól eshetnék, 's őket jobb útra vezérelhetnék. Hibánkat már tsak kiméletesen említve hallani is fáj, hát még igazán erősen dorgálódzó hangon? — Elég óvakodással alig élhetünk az e' félékben. —

Olly falusi vagy helyesebben köznép tanítókat képező intézeteink, mint kellene nem lévén hazánkban: lássuk ha vannak e' annyi indító okok, mellyek által a' magokat e' kérdésben forgó hivatalra szánt személyek ön költségeken 's meg erőltetésekkel is ki - képezni felbuzdúlhatnak? Én azt hiszem, hogy a' ki tsak egy kitsit szemesen körül nézett is hazánkban, minden hoszszas tanakodás nélkül bizvást. „Nemmel fog felelhetni.“ — Mert ugyan mi jutalmát várhatja fáradozásának, költekezésinek egy lejendő oskola mester?

Forrón szeretem hazámat, de bizony tsak inkább más útát választanék magamnak, mint oskola mesterré léteit, hogy annak használhassak. — Ugyan van e' há-

látlanabb kenyér ennél? — Lássuk mi vár oskola mestereinkre a' jelen környületek közt.

Van 30—40 v. tz. forint fizetése, egynehány köből vagy mérő nem a' leg jobb gobona: tiszta búza helyett, 1—2 köből olyan kétszeres, mellyben itt ott fog látni egy két szem búzát; kenyérnek 5—6 köből silány ro's, gyakran e' helyett is kukoritza vagy árpa — hogy legyen mitől el rekednie egy két hordó gyülevész bor (congest) 's a't. átálaban inkább kevesebbet 's rozsabbat lehet venni mint többet. Lakhelyül, egy két szük szoba, az is nem ritkán roskadó félen lévő épületben, 's néha még a' gyermekek is tsak ezen szobáiban fognak szorongni, tele gözőlik 's büzőlik azt. Még nints vége ezen oskola mesteri szerentsének — még morális fogyatkozások is járúlhatnak az elő adottakhoz. A' paptól szoros függésben lételők — melly gyakran szolgálai. Hallottuk példájit, hogy nem tsak elfogadta a' pap a' szolgálatra termett ifjú praeceptor vagy rec-tortól a' szolgálatot, hanem gyakran inasi kötelességeket is kívánt tőlök. — E' tekintet nem olly mellékes, hogy egy kis értekezésben is el lehetne mindent mondani, de méltó, figyelmet gerjeszteni az iránt. — A' Német-birodalmi mívelt németek erről többet gondolkoztak 's írtak is, mint mi magyarok, és még nállok sints tisztában a' dolog. — Nem régiben is az igen derék Pölitz egyik folyóirásában egy értekezését olvastam, mellyben még mindég tsak mint kívánság van előadva e' tekintet, hogy t. i. iskola tanítóik szintúgy önállású emberek lennének, mint papjaik, 's ezektől annyira ne fügenek, mint eddig. — Továbbá figyelmet érdemel azon valóban minden érzékeny embert meg alázó mód, melly szerént sok helyen kénytelenek az oskola mesterek kevés jövedelmeiket kéregetve, úgy szólván tsak nem házról házra koldúlva beszedni.

Már most ugyan feleljen meg magának minden részre - nem - hajló olvasó, kívánhatni e', hogy egy illy helyzetben lévő embernek a' tanításhoz tsak legkissebb kedve is legyen. Hisz arról minden józan ember meg van győződve, hogy azon helyeknek, mellyekben gyermekek taníttatnak, tágasoknak, világosoknak 's tisztáknak kell lenni; azt is tapasztalhatta mindenki, hogy lelke egy rendes, világos szobában, sokkal elevenebb, vidámabb; elméje a' munkásságra, képzetek, ösméreték gyors fel-fogásokra ügyesebb, mint sötét, nedves, tisztátalan vagy szemetes szűk kalyibákban. — Mennyivel inkább alkalmaztathatók ezek egy felnőt, érett emberre. — 'S mivel nálunk ezen utolsóbb osztályú, rendelkezetű iskolák számosabban találtnak, mint amollyingok, tsuda e' ha sem a' tanító nem tanít kedvel, sem a' tanítványok nem tanulnak örömmel, pedig mindnyájoknak így kellene eljárni tisztekben, ha azt akarjuk, hogy sikere légyen fáradozásoknak.

Helyesen adá elő M. I. mint kellene valami felsőbbség alá vetni a' mestereket; concursust nyitni, 's azok alkalmával az erköltsi jó viseletről szólló bizonyítványokat elő mutatni 's a' t. Én bátor vagyok megjegyezni, hogy elébb meg kellene szabni a' jobb fizetések 's kedvezőbb feltételeket, mellyekért az előadattakat, meg lehetne egy fiatal embertől kívánni. — Ezen valóban még a' tehetősebbek közt is haszonra számoló világban ösztönt kell adni, hogy mit miért tegyenek az emberek.

Azok kik érzik a' köznép iskoláji jó rendbe hozatalának következéseit, nem fogják vakmerőnek tartani tejendő hasonlításomat. — Tekintsük a' M. tudos társaságot — mit miveltek annak tagjai tsak kevés idő alatt is! mennyi lelket élesztettek, ébresztettek a' ju-

talom nyerhetések! nem egy két földit ösmérek, ki hatsak el kerülhetette, tollat sem fogott kezébe, azért hogy magyarul írjon, 's ha a' magyar tudós társaság fel nem áll vala 1830-ban talán német íróvá fogta volna magát ki-képezni a' magyar hazában, és most ugyan tsak derekasan forgatja azt kezében nemzetünk ügye mellet 's nyelvünkön. — Ezt rozsosz néven venni nem lehet, ez nem hidegség, hanem sokszor a' leg' jobb akarat mellett sem tehetjük azt a' mit olly forrón óhajtunk, mert hijjában! élni tsak kell — pedig tudjuk mint élhetett eddig hazánkban a' magyar író!

Valamint a' M. F. Társaságnál meg vagynak az ösztönadás áldott következései: úgy is meg lesznek. A' jutalmakat kell előbb meghatározni, mellyek arra bírják ifjainkat, hogy magokat nevelői, tanítói pályára szánják.

Engem át meg át hatott azon erős meggyőződés, hogy hazánk sorsa javulását egyedül tsak neveltetésünk józanabb rendbe hozatalától reménylhetni. A' siker olly mértékben fogná követni fáradozásinkat, mint a' milly kiterjedésben látnánk a' nemzetünk művelődését elősegéllő eszközökhöz. Én azt hiszem, hogy 20—30 úgy nevezett falusi jó rendelésü Elementáris iskolák többet használnának, mint ha még egyszer annyi középidőbeli rámára készült lyceumokat, collegiumokat 's a' t. állitnánk is fel, mint a' mennyi már van hazánkban; és annyi költséggel, mennyibe tsak egy lyceum organizálása kerül, bizonyosan, kitelik 30 falusi iskola jobb karba hozatala; — például: 50,000 pengő forint kistőke egy Lyceum meg fundálására, 's száztól 6 p. C. 3000 for. ütő kamatjából sanyarogna, — harmintz falusi iskola mesteren pedig vajmi igen lenne segítve, ha esztendőnként 100 pótolékot kapna azon felül, a' mit tanítványi fizetnének.

A' falusi iskolák rendbe hozását a' felsőbb iskoláknál elébb azért kívánom, mivel az a' leg természetesebbnek látszik előttem, hogy elébb formáljunk embereket, azután ügyes mesterembereket, mivészeket, 's úgy végre tudósokat. — Ez csak magános hitem 's meg győződésem senkire tolni nem akarom, és e' mellett minden emberbarátot, ki polgár társai javokra a' mivelődés akár melyik útján teszi azt, a' mit tehet, tisztelek 's forrón szoritok keblemhez.

Óhajtanám, támadna nemzetünkben egy Rousseau, ki azt hazánk állapotjára figyelmezve telljes mértékben hathatósan elő tudná adni: „Milly fogatkozással tellyes neveltetésünk, 's milly következései lennének az okos Javitásoknak; vagy még inkább egy hatalmas Brougham, ki ne csak elő tudná adni, hanem hasonló befolyással ki is tudná vinni hazánkban a' mire e' tekintetben olly nagy szükségünk van.

A' fő kérdés iránt tehát egy hiten lévén S. F. és M. I. földieimmel, mig futólag érintett vágyaim be telnének, azt óhajtom minden rendű rokou érzésű hazámfiainak szivekre kötni: kövessenek el mindent, hogy hazánkban a' neveltetés állapotja minél elébb gyökerezen javitassék: így várhatunk értelmes magyarosodást, józan nemzetesedést, magasb érzéseket — 's ezeknek boldogító következéseitől minden jót hazánkra — az áldott kis Magyar Országra!

F e l a d á s.

Ezen számokat, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0 — öszve kell adni, hogy az öszveség éppen 100-at tegyen.

Jegyzés. Két számot is lehet egymás után tenni külömben a' summa ki nem jön.

A' Parányira tett kérdést a' jövő számban meg fogjuk fejteni, gondolkozzatok addig mások is felöle.